

hatunk el ismét. Az apostoli folytonosságot vagy utódlást nem szabad úgy fel-fognunk, mint valaminek az átadását. Az utódlás a mennyei Atya igazságának apostoli megvallásában újból és újból elhivatott férfiak bevonását jelenti, és ezek a püspökök és segítők, a papok, de ugyanúgy a tanítási küldetésben részesedő hívek is. A püspökök a szolgálati folytonosságon keresztül az apostoli hitvallás megőrzésében és hirdetésében egyetlen testet alkotnak, melynek az a feladata, hogy eszkatologikus funkcióban megvalósítsa, biztosítsa a szentháromsági tanúságtétel megőrzését és továbbvitelét a világ számára. (Szent Ireneus — 160 körül — a gnosztikusok támadásaival szemben a hit egységét azzal bizonyítja, hogy felsorakoztatja az apostolok halála után a kormányzásban egymást követő püspökök hiánytalan sorát). (W. Kasper az egyházi hivatal körül kialakult mai vitáról ezt mondja: a történelem folyamán valóban többször is előfordult, hogy valamilyen szükségből papok szenteltek papokat; az apostoli utódlást azonban ma már nem is a személyek, hanem az egész egyház „hittfolytonosságában” kell látnunk, vagyis az egyházi hivatal elismerésének alapja ma sokkal átfogóbb kérdést vet fel: az egyháznak mint az apostoli hitből jövő krisztusi közösségnek történelmi valóságát. Ennek igazolhatóságában viszont senki sem kételkedik a felelősséget érző teológusok soraiban.) Ez az apostoli utódlásra épülő egyházi struktúra a maga egészében Krisztus misztériumára utal, aki sohasem beszél önmagáról, hanem az Atyáról, akitől jött és akihez visszatért. Az ilyen kérdések: honnan jössz és honnan ered a te tekintélyed, valóban az igazság alapvető problémáját vetik fel. Nem is létezhet más alapigazság a hitünkben, mint az, amely küldetésből jön. A küldetés, az apostoli hivatal végső forrása pedig a Fiúnak a mennyei Atyától jövő küldetése. Ez a teológiai szemlélet feltárja a kereszténység szentháromsági és húsvéti struktúráját. Ez a szemlélet az, amely elmehet önmagunk feláldozásáig is. Az apostoli tanúságtétel a krisztusi bűnbánat, a „metanoia” hirdetésével ismét megítéli a világot, de csak azért, hogy azt megmentse és gyógyítsa. A mai teológia, ahol komolyan törekszenek új elmélyülésre, nem idéz elő lelki megrendüléseket, hanem felfedi a hitben rejlő remény beláthatatlan, életet adó dimenzióit.

Irodalom: J. Le Guillou: Les orientations actuelles de la Théologie (Louvain), 1972. — Claude Geffré: Un nouvel âge de la Théologie (Paris, Le Cerf), 1972. — J. Ratzinger: Verfall der Theologie? (Münster), 1972. — H. Vorgrimler—R. Vander Gucht: Bilanz der Theologie im 20. Jahrhundert, III. kt., (Herder), 1970. — H. de Lubac: L'église dans la crise actuelle (Paris, Le Cerf), 1970. — W. Kasper: Ökumenischer Konsens über das Amt?, Stimmen der Zeit (1973, IV.), 225.

SZÁNTÓ KONRÁD

KORSZERŰ KATOLIKUS TÖRTÉNELEM- SZEMLÉLET

Ma már közhelynek számít az a megállapítás, hogy a II. vatikáni zsinaton az egyház új képet alkotott magáról. Ennek az egyházképnek fő jellemvonásai: a dinamizmus és a történelmi szemlélet.

A történetiség igénye nem mai keletű. Már a múlt század végén megjelent, de még erősen egyoldalú, tévedésektől nem mentes formában, az 1907-ben elítélt modernizmus képében.

A zsinat biblikus alapon jutott el történetiségének hangsúlyozásához, megrajzolva a zárándokúton járó egyháznak, Isten vándorló népének a képét.

Milyen ez a helyes, korszerű katolikus történelemszemlélet? Tárnyilagos, átfogó, oknyomozásra és életirányításra beállított szemlélet.

Tárnyilagos szemlélet. Minden korban, így a maiban is minden tudomány számára a legalapvetőbb követelmény, hogy tárgyát előítéletektől mentesen, objektíven szemlélje és dolgozza föl.

Sajnos, a higgadt tárgyilagosság terén a múltban történtek hibák. Gondoljunk például Luther alakjának befeketítésére, a trienti zsinat mitizálására, a különféle korszerűsítésre való törekvések (pl. febronianizmus) mindenestől való elvetésére. Igazat kell adnunk Victor Conzemiusnak, aki a *Tudományos egyházi kortörténet szükségessége* című értekezésében (Concilium, August/September 1966.) ki merté jelenteni, hogy az egyházi kortörténetírás (hozzátehetjük, hogy bizonyos mértékben az általános egyháztörténelemírás is) leginkább a többé-kevésbé emelkedett újságírásnak, vagy a hitvédelmi irányban orientálódó dicsőítő beszédnek a kategóriájába tartozott.

A múltban nemegyszer törekedtek történészeink arra, hogy az egyház emberi arculatán a ráncokat elretusálják, a szeplőket elhalványítsák. Teljesen feleslegesen mert, ha valakinek, akkor az igazság egyháza tagjának nem kell félnie az igazságtól, a történelmitől sem. Mindenfajta igazságra áll, amit Krisztus mondott: „Veritas liberabit vos!” Az igazság megszabadít titeket (*Jn* 8,32). A tények igaz, tárgyilagos szemlélete megszabadít az egyoldalú, az ellenzős gondolkodásmódtól, a triumfalista gógtól, és a realitáshoz, a valósághoz vezet. Élni, fejlődni csak a valóság talaján lehet. Aki attól elrugaszzkodva légvárakba menekül, tévútra vezet magát is, másokat is.

A valóság, az élet mindig összetett, benne a jó és a rossz keveredik. A rossz, a sötét vonások nyílt, kendőzetlen feltárása sokkal jobb apológia, mint azok elhallgatása vagy szépítgetése. Minél objektívebben mutatunk rá a fényekre és árnyakra, a dicsérendő és elítélendő eseményekre, annál plasztikusabban domborodik ki az az igazság, hogy ez a sokszor nagyon is emberi, térbe és időbe ágyazott egyház egyúttal mennyire tér és idő feletti is, mennyire ott működik benne valamilyen titokzatos Erő, mely sosem engedte elpusztulni, mely a leghalásosabb betegségéből is mindig meggyógyította, és mikor már temetésére készültek, újból fiatallá, időszerűvé varázsolta.

A valósághoz való ragaszkodás, a törekvés, hogy úgy ismerjük meg egyházunk eseményeit, ahogy azok valójában megtörténtek, szükségszerűen megköveteli, hogy ne csupán egyoldalról, hanem minél több szempontból vegyük szemügyre. Ezt a sokoldalú szemléletet és a szerinte művelt történelemírást Giuseppe Alberigo *Az egyháztörténelem új határai* című tanulmányában (Concilium, August/September 1970.) „Globalgeschichte”-nek, egészben tekintett, a jelenségek egész körét magában foglaló egyháztörténelemnek nevezi. A korszerű történelemszemlélet tehát a tárgyilagos szemléleten kívül sokoldalú, minden részletre figyelő

á t f o g ó s z e m l é l e t. Mikor lesz katolikus történelemszemléletünk átfogó? Először akkor, ha az egyház történelmét nemcsak a hierarchia és ezen belül a pápaság és a római kúria történetének fogjuk föl, hanem Isten egész népe történelmének, mely néphe beletartoznak a püspökök, a szolgálati papság, de az egyetemes papság is. Ugyanígy ennek a népnek a része nemcsak a nyugati egyház, hanem a keleti egyházak is, sőt a más utakon járó egyházak összessége is.

Mindenre kiterjedő, átfogó a szemléletünk továbbá akkor, ha Isten népe életének minden megnyilvánulását kutatásunk tárgyává tesszük, tehát nem csupán intézményeinek, hierarchiai formátumainak kialakulását, működését, egyházpolitikai eseményeinek analízisét, tanításának történetét vizsgáljuk, hanem mindenfajta vallásos megnyilatkozását, például népművészetét, népi ájtatosságait is.

A globális szemlélethez harmadszor az is hozzá tartozik, hogy minden olyan gazdasági, társadalmi, politikai, művészeti tényezőt is figyelembe vegyünk, mellyel Isten népe a történelem folyamán kapcsolatban állt, mely hatott rá, vagy amelyre ő gyakorolt kisebb-nagyobb, de lemérhető befolyást. Ennek az egyházzal kapcsolatos összes tényezőnek feltárása csak akkor sikerülhet, ha az egyházat és történetét mindig a legprecízebben abba a korba helyezzük, amelyben Isten népe élt, küzdött, vándorolt az égi haza felé. Ezért az átfogó szemlélet kortörténeti, korba ágyazott. Az egyház élete nem valamilyen titokzatos, a hétköznapi események fölötti régiókban folyik le, hanem nagyon is bele van gyökerezve a mindennapok miliójébe. Ahogy nem lehet az élő szervezet valamelyik szervének működését tökéletesen megfigyelni, ha a szervezetből eltávolítjuk, és külön próbáljuk működtetni, hasonlóan az egyház egyes szerveinek, sőt magának az Egyháznak az életét sem tudjuk rekonstruálni, megérteni és megmagyarázni, ha korából, korának gazdasági, szellemi áramlataiból, társadalmi törekvéseiből kiragadjuk.

A teljességre való törekvés ezt a megértést, megmagyarázást, az okok nyomozását, a mozgató rugók feltárását is megköveteli. Nem elégséges, hogy tárgyi-

lagosan kimutassuk, mi minden történt Isten népével, hogy milyen körülmények közt zajlott le bizonyos korszakban az élete, hanem azt is ki kell derítenünk, miért, milyen tényezők hatására alakult történelme. A korszerű történelemszemlélet tehát értelmező

o k n y o m o z á s r a b e á l l í t o t t szemlélet. Anton Weiler *Az egyháztörténelem és a történelemtudomány új tájékozódási törekvései* című tanulmányában (Concilium, Auguszt/September 1970.) hangsúlyozza, hogy a történelemtudomány interpretáló, magyarázó tudomány. „Minden történész feladata, hogy a forráskutatások eredményeit magyarázó, az események okaira, rugóira rámutató összefüggésekbe hozza.”

Az egyháztörténésznek ki kell bogoznia, fel kell derítenie, hogy Isten népe életében hogyan érvényesültek az illető kor gazdasági, társadalmi törekvései, hogyan hatottak rá az adott korszak művészi, szellemi áramlatai, mindezek mennyire befolyásolták tanítását, intézményeinek, jogrendszerének módosulását, mennyire járták át liturgiáját stb. E nélkül a profán behatások kiderítése nélkül nincs tudományos egyháztörténelemírás. A vallás és a profán kultúra, a hit és a természettudomány, a gazdasági élet és a liturgia, a politikai struktúrák és az egyházi jogrendszer, a technika és az erkölcs mind-mind állandó kölcsönhatásban állnak egymással, egymás erőterére hatva viszik előre a maguk történelmét. A korszerű katolikus történelemszemlélet az egyház életmegnyilvánulásait úgy szemléli, mint az illető korszak gazdasági, társadalmi, szellemi törekvéseinek a vetületét is. A hangsúly az „is” szón van. Az egyház történései nem csupán a gazdasági alap okozatai, tanítása nem pusztán felépítmény, de bizonyos mértékben az is. Az egyház adott térben és időben élő emberekből álló történelmi formáció, és mint ilyen szükségszerűen magán viseli az illető kor bélyegét is.

IX. Pius pápa „Syllabus”-át, melyben 1864-ben 80 nézetet elítélt, csak korának történelmi, gazdasági, társadalmi helyzetéből, főleg Itália akkori állapotából lehet igazán megérteni és megmagyarázni, mert a jegyzék csak úgy duzzad az akkori Európa gazdasági, társadalmi, irodalmi helyzetére, törekvéseire való utalásoktól. Ugyanezt lehet elmondani a természettudományok szekularizációjának és az egyházellenes felvilágosodás kialakulásának hosszú és tragikus folyamatáról, és az egyház számtalan más eseményéről is.

Mindezzel kapcsolatban azt vehetné szemünkre valaki, hogy ha az egyház eseményeit túlzottan a profán történelmi helyzetből, gazdasági, társadalmi, politikai, szellemi behatásokból próbáljuk megérteni és megmagyarázni, ezzel tulajdonképpen szekularizáljuk az egyház történelmét, azt a profán történelem nívjára degradáljuk.

„Elismerem — írja Alberigo *Az egyháztörténelem új határai* című már említett tanulmányában —, hogy az az indítványom, mely szerint az egyház eseményeit elsősorban a profán történelemből próbáljam megérteni és megmagyarázni, erősen szekularizálja az egyháztörténelmet abban az értelemben, hogy teljesen és elkötelezett módon illeszti bele a történelemtudományok dialektikájába. Ugyanakkor ez a szekularizáció megszabadít a pozitivista gógtól és antiklerikális salaktól, visszautasítja az álteológiai csábításokat, és felrobbantja a felekezeti gátakat.”

Alberigo találó megállapításaihoz még hozzátehetjük, hogy ha az egyház életmegnyilvánulásait elsősorban természetes, emberi tényezőkre vezetjük vissza, ha történelmét a dialektikus módszer segítségével próbáljuk megmagyarázni, ezzel a benne működő isteni Elemet, a Lélek éltető hatását egyáltalán nem tagadjuk, sőt nem is csökkentjük. Az Alberigo által is javasolt dialektikus szemlélet és módszer az egyházzól a következő megállapításokat teszi, illetve a következő alapvető szempontok szerint magyarázza az egyház történelmét:

Az egyház állandóan változó, fejlődő történelmi alakulat. Ez az általános változás, alakulás, fejlődés két alapvető tényezőre vezethető vissza. Az egyházban fellépő feszültségekre és belső, ellentétes erők harcára; illetve az egyházból érő állandó külső: politikai, gazdasági, társadalmi, szellemi stb. behatásokra, és az ezekre történő reagálásokra, kisebb-nagyobb visszahatásokra.

Az egyházban feszülő belső ellentétes tényezők (pl. centralizálásra, illetve decentralizálásra törekvő erők, haladó vagy visszahúzó erők stb.) között a legszembevetőbb a természetfeletti és a természetes, az isteni és az emberi elem közti ellentét. Természetfeletti erőtényezők például az emberi lehetőségeket meghaladó, magasabb rendű életre képesítő erőforrások, melyek az egyházból mint Krisztus.

által alapított alapszentségből fakadnak. Jelentős mértékben az egyházon keresztül érvényesül Isten üdvözítő akarata. Ezzel az üdvözítő szándékkal gyakran szöges ellentétben áll az egyháziak sokszor nagyon is -világi, földi törekvése. Az isteni elemhez tartozik például maga a Krisztustól létrehozott egyház, és annak a Krisztus által kinyilatkoztatott dogmatikai és erkölcsi igazságrendszere.

A dialektikus, kisarkító módszer alkalmas arra, hogy ezekre az ellentétes erők-re, belső feszültségekre nyomatékkal mutasson rá, és segítsen meghúzni a határvonalat az egyházban az isteni alapítás és az emberi kezdeményezés, a Krisztustól elindított fejlődés szerves folyamánya (pl. a hierarchia kialakulása), és egy merőben adott történelmi helyzet következtében kialakult létesítmény (pl. az egyházi állam) között.

Az objektivitás szellemében történő efféle határmezsgye-megvonás csak hasznára lehet az egyháznak, mert ennek eredményeként még markánsabban rajzolódik ki az az igazság, hogy a természet erőivel megmagyarázható történésekön kívül az egyház életében vannak olyan jelenségek is, amelyek semmiféle világi erőforrásokra nem vezethetők vissza. Ilyenek például a szentségi erőforrásokból merítő szentek és vértanúk emberileg gyakran megfoghatatlan élete, hősiessége, a történelem folyamán az egyházban időnként felvillanó és a természet energiáira vissza nem vezethető rendkívüli események, csodák láncolata.

A történelem, amikor feltárja az egyes események közti összefüggéseket, amikor rátapint a történelem titkos rugóira, mozgató tényezőire, a belső feszültségek és ellentétes erők történelmet formáló szerepére, mindezt nem l'art pour l'art cselekszi, nem pusztán azért nyomoz az okok, a ható tényezők után, hogy száraz vagy érdekes megállapításokhoz jusson, és azokat különböző terjedelmű történelem-könyvekben elraktározza. A történész tisztában van azzal, hogy a történelem az élet tanítómestere, ezért a múlt tanulságait, tapasztalatait mindig hasznosítania kell a mában, a modern idők problémáinak megoldásában. A korszerű történelem-szemlélet tehát

életirányításra beállított szemlélet. Anton Weiler írta a már említett *Az egyháztörténelem és a történelemtudomány új tájékozódási törekvései* című cikkében: „Az egyháztörténelem meggyőződésének és hitének szilárd talaján állva azzal a feladattal van megbízva, hogy mindent, amit az egyház tett, vagy a múltban a jövő feladataira való tekintettel hátrahagyott, élénken eszébe tartsa, és a modern embert a világ minden problémájára előkészítse!”

Az egyház történelmének helyes szemléltetőire és szakszerű művelőire igen komoly, életirányító, az egyház sorsába is beleszóló feladatok várnak. Ezeket az életirányító feladatokat Hanz Grotz *Az egyháztörténelem tudományelméleti helyzete manapság* című hatalmas tanulmányában (Zeitschrift für katholische Theologie, 1970/Heft 2.) a következőkben körvonalazta.

Az első életbevigő fontos feladat a kontrollálás, az ellenőrzés. Az egyháztörténelem segítségével kell megállapítaniok, elsősorban az egyház hivatalos vezetőinek, hogy egy újonnan felvetődött tanítás, erkölcsi törekvés, új szokás stb. mennyiben volt az idők folyamán az egyetemes egyház felfogása, tanítása, gyakorlata, mindezzel mennyiben állt összhangban, mennyiben egyezik meg az egyetemes egyház közérzésével. Az egyháztörténelem Isten népének örök, eleven lelkiismerete, mely mindig önvizsgálatra, önellenőrzésre készlet.

Az egyháztörténelem másik életirányító feladata, hogy szüntelenül mutasson rá bizonyos álláspontok, intézmények relativitására, időhöz kötöttségére, az egyház történetiségére, mert az egyház bizonyos mértékben állandó változásoknak alávetett történelmi alakulat, mely mindig egy meghatározott korszakban vándorol az örökkévalóság felé. A történetiség ténye megköveteli, hogy az egyház minden életmegnyilvánulása, mint maga az egyetemes emberi történelem is, állandóan fejlődjön, az emberi átalakulással, haladással formálódjék és haladjon. Az egyháznak dogmatikai tételeit mindig saját korához igazítva, saját kora nyelvén kell előadnia, törvényeit, szabályait, liturgiáját kora igényeihez alkalmazkodva kell átdolgoznia, és ahol lehet módosítania.

Igen: a történetiség ténye állandó alkalmazkodást, állandó korszerűsödést követel. A nagy törések, katasztrófák, a nagyszerű lehetőségek elmulasztásai akkor következtek be, amikor az egyház vezetői a történelem során szerzett pozícióikból sehogyan sem akartak engedni, az idők folyamán kialakult nézetekhez mereven ragaszkodtak, vagyis amikor nem akartak vagy nem tudtak korszerűsíteni. Gon-

doljunk például arra, hogy az ún. alkalmazkodó módszer elítélése és eltiltása a XVIII. században mennyi kárt okozott a missziók ügyének Indiában és Kínában.

Bizonyos előírások, jogi keretek, intézmények, istentiszteleti formák a történelem egyes korszakaiban fontosak, üdvösek lehetnek, de a változó idők hatására sokszor elvesztik jelentőségüket. Ebben az esetben már csak gátolják az egyházat abban, hogy történelmi szerepét egy egészen új, egészen más intézményeket, jogi szabályokat, istentiszteleti formákat, igehirdetési módozatokat, sőt amennyiben ez lehetséges, módosított erkölcsi szabályokat is megkövetelő egészen új világban betölthesse.

A Krisztus Urunk által kinyilatkoztatott örök és változatlan igazságok nem élettelen, mozdulatlan, kihűlt csillagok, hanem élő, eleven, éltető valóságok, melyeknek az a rendeltetése és szerepe, hogy mindig egy meglévő történelmi helyzetben élő emberiséghez szóljanak. Egy meglévő történelmi szituáció pedig sosem olyan, mint az előbbi volt, mert a történelem mindig belépés valamilyen ismeretlen, eddig még soha meg nem történt valóságba. Ebben az eddig még soha meg nem történt új helyzetben az igazság mindig aktualizálódik, mindig az új helyzethez szól, és így mindig megújul. És mihelyt valami megújul, aktualizálódik, benne mindig valamilyen új vonás jelenik meg, olyan kép rajzolódik ki, amilyent az előbbi korok, mivel az számukra vagy nem volt szükséges, vagy nem rendelkeztek kellő fejlettséggel az új vonás meglátására, egyáltalán nem vettek észre, vagy pedig nem láttak meg eléggé világosan.

Az örök, a gazdag, sokoldalú igazság új vonásainak meglátására, az idők sürgető jeleinek észrevételére és a szükséges módosítások megtételére a korszerű történelemszemlélet ad kellő érzéket és képességet, mert ennek a szemléletnek lényeges sajátossága a mindenre kiterjedő, a titkos történelmi rugókat is feltáró éleslátáson kívül a gyakorlatiasság, az a készség, hogy a múltból leszűrt tanulságokat a mában, az állandóan más történelmi helyzetben bölcsen, életirányítóan hasznosítsa.

天来寺
Tarnóczy

Tarnóczy Zoltán: Japán táj